

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

КОНОВАЛОВА
Ольга Володимирівна

УДК 705:745

АНТРОПОМОРФНІ МОТИВИ
УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ОРНАМЕНТИКИ ХІХ – ХХ СТОЛІТЬ
(іконографія, символічний контекст, художні особливості)

17.00.06 – декоративне і прикладне мистецтво

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата мистецтвознавства

ІВАНО-ФРАНКІВСЬК – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського Національної академії наук України

Науковий керівник: доктор мистецтвознавства,
старший науковий співробітник
Селівачов Михайло Романович,
професор кафедри дизайну
Мистецького інституту художнього
моделювання та дизайну (м. Київ)

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства
Малина Валерій Васильович,
професор кафедри філософії Чорноморського
державного університету імені Петра Могили
(м. Миколаїв)

кандидат мистецтвознавства
Герій Оксана Омелянівна,
вчений секретар
Інституту народознавства АН України (м. Львів)

Захист відбудеться 07 жовтня 2010 року о 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради **К 20.051.08** у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника за адресою: 76025, м. Івано-Франківськ, вул. Т. Шевченка, 79.

Із дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (76025, м. Івано-Франківськ, вул. Т. Шевченка, 79).

Автореферат розіслано 3 вересня 2010 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат мистецтвознавства

О. Д. Чуйко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Антропоморфні мотиви – складова орнаментики декоративно-прикладного мистецтва України. За сучасних пошуків національних витоків, аналіз антропоморфних мотивів є принципово актуальним тому, що допоможе поглибити іконографію орнаментики України й розкриє самотність мотивів у контексті східноєвропейського народного мистецтва.

Зацікавленість народною творчістю супроводжується поверховим, ненауковим трактуванням мотивів і орнаментальних композицій. Не враховуючи наукових методик, символічний зміст надається багатьом елементам орнаменту, що трактуються як людські постаті. Відбувається пошук і позначення антропоморфності в орнаментиці без відповідного дослідження, що в результаті дає можливість вільної інтерпретації та формування нової міфології. Проблема полягає у відсутності ґрунтовної праці, котра б висвітлила антропоморфні мотиви в орнаментиці декоративно-прикладного мистецтва, виявила їх еволюцію, проаналізувала символічний контекст і художні особливості.

Сформульована наукова тема вперше запропонована для розв’язання в руслі мистецтвознавчої проблематики. Вона актуальна як одне з джерел для підготовки нових праць з історії вітчизняної культури і мистецтва.

Зв’язок роботи з науковими темами. Дисертація розв’язує одне із завдань теми “Проблеми історії та теорії українського образотворчого мистецтва та архітектури” (шифр РК 0101U004347), що виконується у відділі декоративного мистецтва ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України.

Метою роботи є створення загальної картини існування антропоморфних мотивів у народній орнаментиці XIX–XX ст.: з’ясування їх іконографії у регіональному контексті, окреслення художніх особливостей, визначення функціонування у світоглядній системі народу.

Досягнення означеної мети передбачає постановку і виконання ряду **завдань**:

- уточнення термінологічного апарату, передусім поняття “антропоморфність”;
- виявлення часу появи антропоморфних мотивів у орнаментиці та їх наступного варіювання протягом усієї історії декоративно-прикладного мистецтва на землях України;
- окреслення механізму поширення (зникнення) та міграції антропоморфних зображень;

- визначення етнічних взаємовпливів на антропоморфні зображення України; окреслення шляхів і причин культурної взаємодії;
- з'ясування в загальному масиві частки автохтонних народних мотивів і привнесених, запозичених;
- формування типології та визначення типологічних характеристик для окреслення кількісного співвідношення певних мотивів, їх місця в національному декорі; виявлення між ними певних еволюційних взаємовідносин;
- обґрунтування в антропоморфних мотивах особливостей селянського світогляду середини ХІХ – ХХ ст.

Об'єктом дослідження є орнаментика українського народного декоративно-прикладного мистецтва, зафіксована в ХІХ–ХХ ст.

Предметом дисертаційної роботи стали іконографія, символічний контекст і художні особливості антропоморфних мотивів української орнаментики ХІХ – ХХ ст.

Географічні межі дослідження охоплюють територію Української держави. Порівнюються близькі мистецькі явища сусідніх країн: Росії, Білорусі, Польщі, Молдови, Румунії, Болгарії, Чехії, Словаччини, Угорщини.

Хронологічні рамки роботи охолюють період з ХІХ по ХХ ст., адже саме з цього часу збереглося найбільше пам'яток. Для виявлення джерел антропоморфних мотивів автор залучає матеріали археологічних культур.

Наукова новизна полягає в наступному:

- вперше комплексно досліджено антропоморфні мотиви української орнаментики;
- вперше проведено системне дослідження генезису й еволюції мотивів;
- проаналізовано й уточнено іконографію, визначено художні особливості на підставі засобів виразності, розглянута символіка;
- поглиблено аналіз антропоморфних мотивів у слов'янському та частково загальноєвропейському контекстах, що дозволило з'ясувати універсальні й унікальні особливості орнаментики декоративно-прикладного мистецтва України;
- укладено альбом ілюстрацій, у якому представлено регіональні та видові (за техніками та матеріалами) особливості зображень.

Практичне значення дисертації визначається тим, що опрацьований матеріал і висновки можуть бути використані у наукових дослідженнях з історії та теорії українського мистецтва; в музейній практиці при описі й атрибуції відповідних творів; у навчальному процесі при підготовці фахівців-теоретиків (мистецтвознавців) і практиків (дизайнерів, народних майстрів). Альбом з ілюстраціями стане предметною базою для зацікавлених у народному мистецтві професійних художників і аматорів. Матеріали дисертації можуть бути

використані для початкових шкіл і гуртків творчого спрямування в контексті вивчення дисциплін “Історія образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва України”, “Історія української культури”, тощо. Текстовий та ілюстративний матеріал є основою для монографічного видання.

Апробація результатів дисертації здійснювалася на засіданні відділу образотворчого мистецтва ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України (протокол № 4 від 15 квітня 2010 р.). Основні засади та положення дослідження доповідалися на дев’яти наукових конференціях, зокрема на науково-практичній конференції “Декоративне мистецтво України як цілісна система світобачення” (Київ, ІМФЕ, 18–19 жовтня 2007 р.) у доповіді “Антропоморфні мотиви у традиційному мистецтві України від давнини до сучасності”; міжнародній науковій конференції “Фальклорная спадчына Р. Шырмы і Г. Цітовіча: вопыт збіральніцкай, навуковай і папулярызатарскай дзейнасці ў кантэксце праблем адраджэння традыцыйнай культуры вёскі” (Мінськ, БДУ, 29–30 листопада 2007 р.) у доповіді “Антропоморфні зображення в народній орнаментиці України XIX –XX ст.: питання українсько-білоруських зв’язків”; всеукраїнській науковій конференції „Петро Васильович Іванов – корифей українського народознавства” (Харків, ХІМ, 1–2 грудня 2007 р.) у доповіді “Відображення світоглядних уявлень в антропоморфній орнаментиці архаїчних культур України. Формування архетипу жіночого божества”; міжнародній науково-практичній конференції “Україна в етнокультурному вимірі (XVIII–XXI ст.)” (Київ, Національний педагогічний університет, 22–23 травня 2008 р.) у доповіді “Особливості регіональної локалізації антропоморфних зображень української народної орнаментики в XIX – першій половині XX століття”; міжнародній науковій конференції “Українське народознавство на початку XXI ст. (теорія, методи та тенденції розвитку)” (Київ, ІМФЕ, 17 грудня 2008 р.) у доповіді “До питання витоків поліського орнаментального мотиву “на козака”.

Основні положення дисертації, висновки та результати дослідження викладено в одинадцяти публікаціях, з яких сім – у фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (286 позицій). Основний зміст дослідження викладено на 162 сторінках. Додатки: типологічна схема антропоморфних мотивів; ілюстрації (195 найменувань); термінологічний словник.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми, визначається мета, завдання, об’єкт, предмет дослідження, окреслюються хронологічні та територіальні межі, наукова новизна та практичне значення дисертації.

У першому розділі “ІСТОРИОГРАФІЯ, МЕТОДИКА, ТЕРМІНОЛОГІЯ ТА ДЖЕРЕЛА ДОСЛІДЖЕННЯ” здійснено критичний огляд літератури за темою дисертації, викладено основні методи дослідження, визначено термінологічний апарат і обсяги джерелознавчої бази роботи.

1.1. Історіографія та методика дослідження. Дослідження В. Стасова “Русский народный орнамент” (1872) було першою спробою аналізу витоків і семантики антропоморфних мотивів. Ф. Вовк, дослідивши у 1874 р. південноруську орнаментику, констатував відсутність у ній цілих зображень фігур людей та ряд інших особливостей. Разом з тим, на рубежі ХІХ – ХХ ст. українські вчені намагалися зафіксувати й зберегти національний орнамент як культурне явище. Однак в їхніх роботах простежується відсутність системного аналізу антропоморфних мотивів. Фіксація окремих зображень у дослідженнях П. Литвиної (1877, 1878, 1902), С. Кулжинського (1899), М. Кордуби (1899), М. Біляшівського (1908, 1913), М. Валуйка (1913). Відсутність антропоморфних мотивів в альбомах О. Івченка (1875), О. Косачевої (1876). Створення українськими науковцями в першій третині ХХ ст. загальної картини розвитку орнаменту (В. Щербаківський, Г. Павлуцький, Д. Антонович), яка не передбачала спеціального аналізу антропоморфних мотивів.

Висвітлення загальних проблем розвитку орнаментального мистецтва в роботах Я. Запаса (1959, 1960, 1973), О. Найдена (1989, 2006), Т. Романець (1996), Ю. Нікішенко (2001), О. Герій (2003), Н. Лоліної (2006). Виявлення та дослідження антропоморфних мотивів у складі орнаментику певного виду декоративно-ужиткового мистецтва: у вишивці й ткацтві – Р. Захарчук-Чугай (1988, 1992), Т. Кара-Васильєва (1983, 1993, 2008), С. Китова (1999), Т. Лупій (2002), В. Малина (1985), О. Никорак (1988, 2006); в орнаментиці витинанок (1986), художнього дерева (2002) – М. Станкевич. На антропоморфність мотивів орнаментики жіночих прикрас звертали увагу Г. Врочинська (2008), О. Федорчук (2004, 2007). Антропоморфні мотиви в контексті декору традиційної української кераміки аналізували А. Колупаєва (2002), Г. Івашків (2004), І. Штанкіна (2007). На даний час тільки в монографії М. Селівачова (2005, 2-ге видання – 2009) антропоморфні мотиви розглядаються в контексті типології народної орнаментики як своєрідне мистецьке явище.

Серед російських науковців вагомий внесок у розробку науково обґрунтованої методологічної бази дослідження мотивів був зроблений В. Городцовим (1924), Л. Динцесом (1941, 1951), А. Амброзом (1966). Академік Б. Рибаків поставив питання щодо історії виникнення, міграції антропоморфних мотивів, інтерпретації їх символіки (1948, 1953, 1965, 1981, 1987). Роботи С. Іванова (1958), В. Іванова і В. Топорова (1977) спрямували дослідження в русло структурного аналізу. Дискусії науковців (Г. Вагнер, В. Василенко, М. Ільїн, Н. Клімова, І. Богуславська, Т. Разіна та ін.) на

сторінках журналу “Декоративное искусство” (1973–1975) поставили актуальне питання щодо визначення частки архаїчного в антропоморфних зображеннях ХІХ століття та генезису їх семантики в сучасному народному мистецтві.

Важливими для даної роботи стали дослідження М. Гімбутас (Gimbutas) (1973, 1989, 1991), Б. Уолкер (Walker, 1988), Н. Чаусідіса (1994), Н. Дунере (Dunăre, 1975), Пеша (Peesch, 1982), Петрі (Petrie, 1986). У дослідженні використано ілюстративний матеріал з традиційного мистецтва й орнаментики Болгарії (Пунтев, 1976, Кръстева-Ножарова, 1981), Польщі (Fryś-Pietraszko, 1988), Румунії (Опреску, 1960), Чехії та Словаччини (Michalides, 1980, Dekan, 1976), Угорщини (Domanovszky, 1980), Скандинавських країн (Kristiansen, 2005, Tin, 2007).

Методологічною основою роботи є системний, структурно-типологічний, порівняльний та семіотичний методи для визначення явищ і процесів, які мали істотний вплив на формування іконографії та символічного контексту антропоморфних зображень. Мистецтвознавчий аналіз застосовувався для виявлення художніх особливостей мотивів.

У загальнотеоретичному аспекті осмислення проблеми, порушеної в дисертації, автор опирається на дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених: А. Амброза, І. Богуславської, Г. Вагнера, Л. Динцеса, С. Іванова, М. Ільїна, В. Малини, О. Найдена, Т. Романець, М. Селівачова, М. Станкевича, В. Щербаківського та ін.

1.2. Термінологія дослідження. Визначаються й обґрунтовуються провідні терміни дослідження, критично розглядаються сучасні трактування терміну “антропоморфність” стосовно орнаментики декоративно-прикладного мистецтва.

Термін “орнаментика” позначає сукупність різновидів і засобів декору. Використання терміну “народна” щодо орнаментики ХІХ–ХХ ст. дозволяє відокремити роботи традиційні, сільських майстрів, від міської творчості. Враховуючи неможливість повної атрибуції речей з музейних, приватних збірок й наближеність територій міста й передмістя, термін використовується з певною часткою умовності. Поняття “антропний”, “антропоїдний” після критичного аналізу визначені недоцільними для використання в дослідженні орнаментики. Надається наступне трактування терміну “антропоморфність” у орнаментиці – відтворення людської постаті повне або часткове, з домінуванням у зображенні впізнаваних елементів людської фігури.

“Подібність”, як домінуюча складова антропоморфності, дозволила виявити міру абстракції й окреслити серед антропоморфних мотивів дві групи: перша включає людиноподібні зображення, в яких відсутні реалістичні елементи костюму, рис обличчя, тощо. Такі фігури іконографічно пов’язані з мотивами архаїчних культур – трипільсько-кукутенської, скіфської та

позначаються як “первинні антропоморфні”. Зображення другої групи – “умовно-достовірні”, з проробленими частинами тіла й елементами костюму, в яких міра стилізації й узагальнення домінує над окремими реалістичними деталями.

До аналізу залучено й сюжетні композиції, детальний аналіз яких не входив до завдання роботи. Але формування ряду: первинні символи – умовно-достовірні зображення – фігури сюжетних сцен – виявилось доцільним, адже зібрало в єдиному візуальному полі всі різноманітні зображення людини в народній орнаментиці, дозволило зробити висновки щодо їх місця й значення в народному мистецтві України.

1.3. Джерельна база дослідження. Специфіка обраної теми, розсіяність зразків по музейних збірках, зумовила необхідність звернення до різноманітних джерел. Головними напрямками пошуку, крім музейних і приватних збірок, стали друковані видання (каталоги, монографії) та матеріали Інтернету (сайти музеїв і наукових видань).

Серед джерел дослідження – колекції київських музеїв: українського народного декоративного мистецтва й історичних коштовностей; історії України; народної архітектури та побуту; центру народної культури “Музей Івана Гончара”. Вивчено збірки музеїв: Вінницького історико-краєзнавчого; народного мистецтва Гуцульщини та Покуття в Коломиї; Львівського історичного; Черкаського краєзнавчого; Чернігівського історичного ім. В. Тарновського, експозиція етнографічного музею Мінського національного університету. Опрацьовано приватну колекцію рушника С. Китової при Черкаському національному університеті. Цілий ряд мотивів виявлено в альбомах і каталогах провідних зарубіжних музеїв.

У другому розділі “ЕВОЛЮЦІЯ АНТРОПОМОРФНИХ МОТИВІВ У ОРНАМЕНТИЦІ УКРАЇНИ” визначено час виникнення й основні етапи розвитку означених зображень від часів первісного суспільства до XVIII ст. включно.

2.1. Антропоморфні мотиви в орнаментиці первісного суспільства. Розглядаються мотиви в мистецтві неоліту, енеоліту (культура Трипілля-Кукутень), епохи бронзи. З’ясовано, що антропоморфні мотиви з’явилися в орнаментиці трипільського посуду та почали розповсюджуватися з середини IV тис. до н. е. Їх виникнення зумовлено розвитком ремісничих процесів і формуванням культури плідності трипільської спільноти. Розглядаються мотиви декору на кераміці Середнього Подніпров’я, верхнього Подністров’я та Попруття.

Відзначається значне зменшення антропоморфних зображень в епоху бронзи (культури шнурової та багатопружкової кераміки II тис. до н. е.), що пов’язано з удосконаленням металообробки, переходом до патріальної

організації суспільства. Зміни в орнаментіці (зображення солярних символів, геометричних елементів) не засвідчують зникнення самої ідеї богині-матері та її сакральності. Відзначається гіпотеза науковців щодо переходу антропоморфних фігур із орнаментики вжиткових речей у кам'яну монументальну скульптуру.

2.2. Антропоморфні мотиви в орнаментіці скіфо-сарматської та ранньослов'янської доби. Розглянуто два етапи еволюції зображень скіфської епохи: вплив близькосхідних (VII – середина VI ст. до н. е.) та місцевих (кінець VII – IV ст. до н. е.) традицій. До аналізу залучено антропоморфні фігури орнаментики вжиткових речей із скіфських поховань півдня України. Різні світоглядні системи, художні мови та часове розмежування не дозволяють стверджувати існування іконографічної спадкоємності з попередніми епохами, проте незмінною визнається ідея водного божества.

Констатується малочисельність антропоморфних мотивів у орнаментіці культур кінця III ст. до н. е. – першої половини I тис. н. е. (зарубинецька, черняхівська), що пов'язано з технологією створення ліпленого, лощеного посуду та мініатюрних форм бронзових виробів. Натомість виявляються зразки антропоморфних мотивів на пальчатих і “двоглавих” фібулах V – VIII ст. н. е. з Середньої Наддніпряни, Пруто-Дністровського межиріччя. З'ясовано, що образ жінки-змій імпульсами проходить через світоглядно-міфологічні уявлення племен Подніпров'я.

2.3. Антропоморфні мотиви в орнаментіці декоративно-прикладного мистецтва часів Київської Русі. Відзначено вплив християнства на зменшення кількості антропоморфних мотивів. Досліджуються амулети-змійовики, ритуальні браслети, керамічні плитки, фрагменти вишивки. Аналіз фігури змієної жінки підтверджує автохтонність її походження. Поступова заміна архаїчних язичницьких зображень на християнські відбувалася в результаті розширення ремісничого виробництва та поступової фольклоризації їх символіки.

2.4. Антропоморфні мотиви в орнаментіці декоративно-прикладного мистецтва України XVI – XVIII століть. З кінця XV ст. в орнаментіці поширюються сюжетні мотиви. Цьому сприяли розвиток цехової організації, поширення друкарства, співіснування лицарської куртуазної культури пізнього середньовіччя та ідей Відродження. Протягом другої пол. XVII–XVIII ст. посилюються натуралістичні тенденції, відчувається вплив станкового живопису. Удосконалення технік декорування сприяє поширенню жанрових сцен на керамічних виробах (кахлі, миски), на гутному склі (штофи), в різьбленні на рогу (порохівниці-натруски).

Головною причиною поступового зменшення архаїчних антропоморфних зображень визнано зміну історико-художніх систем: від Середньовіччя, ідей

Ренесансу до барокко. Синкретичне світосприйняття, в якому світ людей, тварин і рослин створював єдине ціле, поступається світу людини та людині особисто.

У третьому розділі “ІКОНОГРАФІЯ ТА СИМВОЛІЧНИЙ КОНТЕКСТ АНТРОПОМОРФНИХ МОТИВІВ ХІХ – ХХ СТОЛІТЬ” визначено історико-соціальне підґрунтя, на тлі якого існували мотиви, проаналізовано особливості їх іконографії в окремих історико-етнографічних регіонах України, окреслено символічний контекст.

3.1. Історичне та соціально-економічне підґрунтя існування антропоморфних мотивів у орнаментиці на території України протягом ХІХ – ХХ ст. Визначено фактори, що сприяли появі в народній орнаментиці міських мотивів і прийомів роботи у ХІХ ст.: зростання міст, розвиток промисловості та малохудожнього масового виробництва, міграційні процеси, зокрема збільшення відсотку жінок-заробітчан. Окреслено формування нових світоглядних засад: магичні дії в святах сільськогосподарського циклу поступилися місцем традиційним іграм, пов’язаним з початком або закінченням певного етапу землеробських робіт. Антропоморфні мотиви в орнаментиці ХІХ ст. сприяли моделюванню дійсності з метою побажання щастя та добробуту.

Поштовхом для відродження антропоморфних мотивів орнаментики попередніх історичних періодів стала розбудова української державності наприкінці століття, активне дослідження витоків національної культури та формування нової міфології.

3.2. Іконографія та символіка антропоморфних мотивів у контексті регіональної локалізації.

3.2.1. Волинське, Київське та Чернігівське Полісся. Для орнаментики регіону характерно існування первинних антропоморфних мотивів, що зумовлено збереженням архаїчних язичницьких уявлень і традицій антропоморфізації світоглядного простору. Аналізується мотив “на козака” у вишивці й ткацтві, зображення “берегині” на писанках, “свічок” (берегинь) на кралевецьких рушниках. Досліджуються витoki мотиву “на козака”, проводяться аналогії із зображеннями на турецьких килимах. Пропонується розглядати мотив як елемент орнаментики нового часу, який підкреслює архаїку антропоморфних образів місцевого фольклору. Відзначено неправомірність назви “берегині” в орнаментиці кралевецьких рушників.

3.2.2. Поділля. Відзначається провідне місце регіону щодо кількості антропоморфних мотивів, їх іконографічних різновидів і стилістичної різноманітності. Окреслено особливості первинних архаїчних антропоморфних мотивів у вишивці, писанках, витинанках. Поряд із впливом російської орнаментики на вишивку рушників (мотив “богині” з птахами), визначено ряд місцевих відмінностей у композиції (домінанта геометричних мотивів над

стаффажними фігурами). Констатується стійке існування в орнаментиці регіону антропоморфної складової як втілення архаїчної ідеї жіночого божества.

3.2.3. *Карпати*. В орнаментиці регіону присутня незначна кількість архаїчних антропоморфних мотивів (свічники-трійці, підставки для ложок) та широке розповсюдження умовно-достовірних зображень (кахлі, посуд, писанки). Окремі номінації орнаменту (“зубці січені з голівками”) дозволили припустити існування у витоках геометричного орнаменту антропоморфної складової, яка згодом набула виразної абстрагованості завдяки техніці обробки матеріалу. Збереження елементів язичницького світосприйняття, існування архаїчних антропоморфних істот (русалок), зафіксоване етнографами та фольклористами, вплинуло на формування іконографії та символіки орнаментики декоративно-прикладного мистецтва регіону.

3.2.4. *Середнє Подніпров'я*. Поряд із домінуючою рослинною орнаментикою, на території регіону зафіксовано незначну кількість первинних архаїчних антропоморфних мотивів, які збереглися у вишивці рушників Чернігівщині та Черкащині. Частіше класичні композиції типу “світове древо” та “берегиня” використовувалися для створення умовно-достовірних фігур з реалістичними елементами костюму, зачіски, тощо. Причини трансформації іконографії первинних мотивів, використання їх композиційної складової для створення нових варіантів орнаментальних схем знаходяться в соціально-економічній площині (розвиток промисловості, міської культури, міграційні процеси). Для орнаментики гончарства центрального регіону України архаїчні антропоморфні мотиви є рідкісними.

3.2.5. *Східна Україна: Слобожанщина та Полтавщина*. Розвиток промисловості та міграція населення (XVII – XIX ст.) призвели до ранньої втрати елементів старої обрядової системи, змін форми й характеру проведення свят і, відповідно змін у іконографії та символіці мотивів. Збережені до сьогодення умовно-достовірні зображення у вишивці рушників розташовуються серед смуг пишних брокарівських рослинних орнаментів, що є свідченням впливу міської культури та загальноєвропейських художніх стилів.

Для Полтавщини антропоморфні мотиви в орнаментиці не характерні. Незначна кількість первинних мотивів на вишитих рушниках дозволяє говорити про залишки існування архаїчних традицій. Розповсюдження орнаментальних мотивів з друкованої продукції та вишивки хрестиком призвели до майже повного зникнення первинних архаїчних зображень і поширення рослинних мотивів.

3.2.6. *Південь України*. Особливості орнаментики регіону сформувалися в результаті співіснування різних етносів, що заселяли південні землі. Іконографія мотивів відображала релігійно-побутову обрядовість певних осередків, як автохтонних, так і сформованих у результаті міграційних потоків.

Серед місцевих традицій відзначається орнаментика мусульманського населення Криму, в якій зустрічаються стилізовані елементи людської фігури. Архаїчні риси представлені в різьблених з дерева завершеннях фронтонів будинків південно-західної Одещини та південної Бессарабії. Результатом міграцій з інших регіонів України й Росії стало поширення умовно-достовірних мотивів у вишивці, ткацтві, писанкарстві.

3.3. Антропоморфні мотиви народної орнаментики сусідніх з Україною народів. Увага спрямована на виявлення мотивів, окреслення магістральних напрямків взаємовпливів з метою визначення місця антропоморфних мотивів орнаментики України у східноєвропейському контексті.

3.3.1. Росія. Розгляд міграційних теорій і взаємовпливів виявив автохтонність розвитку архаїчних антропоморфних зображень на Півночі Росії. З'ясовано існування “пульсуючих” впливів Росії протягом XVII–XIX століть і привнесення антропоморфності на місцевий архаїчний субстрат Поділля (“берегині” у вишивці) та східного Полісся (орнаментика крелевецьких рушників, фігури сірінів). Означені мотиви відображали нашарування міської культури Середньовіччя та нового часу.

3.3.2. Білорусь. Народне мистецтво Білорусі, надто ж у зоні Полісся, має багато спільних рис із Україною, тому розглядається передусім як симбіоз територій з архаїчними ознаками та певними етнічними відмінностями. З'ясовано, що зразки антропоморфних мотивів у орнаментиці декоративно-прикладних речей концентруються на півночі Білорусі (вишиті рушники Вітебщини), на заході (ткані рушники Гродненщини), на півдні (дерев'яне різьблення й текстиль Полісся). Архаїчний мотив “на козака”, розповсюджений в орнаментиці Житомирського Полісся, на білоруських ужиткових речах не зафіксований, що свідчить про локальність його існування та самотність української орнаментики.

3.3.3. Польща. Антропоморфність не характерна для народної орнаментики Польщі. Виявлена незначна кількість первинних архаїчних (підставки для ложок, витинанки, вишивані рушники) й умовно-достовірних зображень (керамічні вироби, витинанки). Загальний аналіз побутування антропоморфних зображень у народній орнаментиці Польщі дозволив виявити контактні зони, в яких відчувався вплив української народної культури – південний схід Польщі (Малопольське, Підкарпатське, Люблінське воєводства).

3.3.4. Молдова та Румунія. Засвідчено важливе місце антропоморфних зображень у вишивці рушників та декорі народної архітектури Молдови. Наголошується на розповсюдженні в орнаменті жіночої фігури, при цьому існують як схематизовані архаїчні постаті, так і умовно-достовірні. Їх використання свідчить про збереження в народному світогляді уявлень про

культ плодючості. Поодинокі зображення трапляються на писанках, кераміці, різьбленні по кістці.

Зразки антропоморфних мотивів зосереджені в ткацтві та вишивці провідних районах народної творчості Румунії: на півдні (Олтенія, Банат), на півночі – (Марамуреш), у центрі (Хацегу, поблизу Сибіу). Головним чином це окремо розташовані умовно-достовірні фігури чоловіків і жінок.

3.3.5. Болгарія. Антропоморфні зображення складають незначну частку в орнаментиці: частіші в ткацтві, вишивці, рідші – в кам'яному та дерев'яному культовому різьбленні й трапляються по всій території Болгарії. В інших Балканських країнах також не виявлено значної кількості антропоморфних мотивів. Виключення складає орнаментика килимів Словенії: геометризовані бітрикутні елементи з гачками аналогічні поліському мотиву “на козака” й анатолійським народним орнаментам. Порівняння дає можливість припустити існування балканського шляху розповсюдження мотиву на Україну з Малої Азії.

3.3.6. Чехія, Словаччина, Угорщина. Зважаючи на мінімальну прикордонну зону з Україною, антропоморфні мотиви орнаментики цих держав розглядаються в єдиному територіальному просторі. Для Словаччини характерною особливістю було поєднання стилізованих фігур людини з ініціалами чи повними прізвищами на одязі (спідницях, рукавах сорочок, кожухах), інтер'єрних тканинах (рушниках, серветках, обрядових покривалах на хрести). Ця традиція не поширилася на території України. На інтер'єрних вишитих тканинах Чехії зображення жінки домінують над стилізованими квітами. Стилїстика цих зображень свідчить про намагання реального відтворення дійсності, що було характерно для європейського мистецтва ХІХ століття. В угорській орнаментиці розповсюджені умовно-достовірні фігури, які прикрашали керамічні вироби, меблі, дерев'яне хатнє начиння.

У четвертому розділі “ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ АНТРОПОМОРФНИХ МОТИВІВ” досліджено засоби художньої виразності мотивів (основні технологічні, естетичні характеристики та композиційні різновиди) відповідно до їх поширення в окремих видах народного мистецтва; визначено принципи типології мотивів.

4.1. Художні особливості антропоморфних зображень у контексті морфології виробів: вишивка, ткацтво, килимарство, кераміка, витинання, писанкарство, деревообробництво, ковальство. Виявлено найбільшу кількість антропоморфних мотивів у текстилі, дереворізбї, писанкарстві, витинанці. Антропоморфний мотив, як художня зображальна одиниця, характеризується відповідною розчленованістю силуету й деталюванням елементів. Відтворення фігури людини в орнаментиці залежить у

першу чергу від матеріалу, техніки виконання та функціонального призначення речі.

Первинні антропоморфні мотиви – схематичні, з вираженими ознаками архаїчної композиції – створювались у вишивці за допомогою рахункових технік. Використання гладі, стеблового шву дозволяло відтворювати фігури з певною часткою реалістичності, умовно-достовірні. Відзначено вплив кольору (поліхромії Поділля й діхромії Подніпров'я) на формування площинної орнаментальної поверхні та характеру цілісності мотивів. У ткацтві спостерігається домінування в масштабному співвідношенні рослинних чи геометричних мотивів над фігуративними. У поліських поліхромних килимах, витканих “закладним” перебором із вовняних ниток, і червоно-чорних рушниках мотив “на козака” створювався різними відтінками червоного кольору.

Первинні архаїчні антропоморфні зображення в орнаментиці кераміки ХІХ–ХХ ст. рідкісні. У порівнянні подільської та карпатської кераміки виявляються головні лінійно-пластичні та кольорові відмінності при створенні умовно-достовірних зображень. У орнаментиці писанок відзначається органічне існування первинних узагальнених зображень, які значно легше піддаються відтворенню на мініатюрній опуклій поверхні овоїда, ніж реалістичні й детальні. Аналізуються особливості кольорової гами та характер композиції.

Антропоморфні фігури у витинанках як правило узагальнені за силуетом через специфіку виконання: характер вирізування деталей і розмір паперу.

Виявлено, що в орнаментиці народного одягу антропоморфні зображення є рідкісні. Розглядаючи одяг як текст, як певну оболонку людського тіла з урахуванням його пластики й антропометричних даних, констатуємо споконвічне існування антропосної складової – тіла людини, що дозволяє припустити наявність незначної кількості антропоморфних мотивів у орнаментиці одягу.

У декорі виробів із дерева первинні архаїчні антропоморфні мотиви є здебільшого в об'ємному моделюванні чи силуетному вирізуванні елементів (свічники-трійці, полички-підставки для ложок, надвіконня, фронтони хат). Об'ємні елементи виконують не тільки декоративну, а й тектонічну функцію.

Антропоморфність у орнаментиці металевих виробів – тема недосліджена. Використання фігури людини не набуло розповсюдження за виключенням християнських композицій на дзвонах, інших культових речах (що виходить за рамки досліджуваної теми). Ковані силуетні елементи у вигляді архаїчної стилізованої людської фігури виявлено у декорі дверей та воріт (ручки, клямки).

4.2. Типологія антропоморфних мотивів. Основу типології складають наступні рівні:

1 – типи композиційних схем: композиція, сформована за принципом дзеркальної симетрії (богиня з прибогами, світове древо, поодинокі фігури з піднятими чи опущеними руками); стрічкова композиція; обертова композиція;

2 – міра абстракції: первинні антропоморфні й умовно-достовірні зображення;

3 – існування певних статевих ознак або їх відсутність (знак людини взагалі). Типологічна схема представлена на графічній таблиці.

Виявлено найбільшу кількість фігур з жіночими ознаками (гінекоморфних) та узагальнених невизначених антропоморфних постатей. Чоловічі (маскуліноморфні) фігури складають незначну частку.

Завдяки системному підходу з'явилася можливість визначити прототипи та стереотипи серед антропоморфних мотивів. Прототипом є жіноча фігура з піднятими чи опущеними руками, відома ще за трипільськими зразками. Цей найдавніший стійкий праобраз входить і до так званих композицій “богині з прибогами” і “світового древа”. Стереотипами є узагальнені стилізовані фігури без статевих ознак. Саме такі зображення, завдяки схематизації, дозволяють створювати багаточисельні варіанти декору.

ВИСНОВКИ

На основі опрацювання джерел, дослідження антропоморфних мотивів української народної орнаментики XIX – XX століть отримані такі результати:

1. Визначено термін “антропоморфність” стосовно орнаментики, що дозволило конкретизувати досліджуване явище, відокремити його від гіпотетично (за уявою) антропоморфних зображень. Виявлено й охарактеризовано дві групи антропоморфних мотивів – первинні символи та умовно-достовірні зображення. Назви ґрунтувалися на відображенні іконографічних і стилістичних характеристик.

2. Встановлено, що поява антропоморфних мотивів у орнаментиці пов'язана з керамікою спільноти Трипільля-Кукутені кінця IV тис. до н. е. Хронологічна пауза – епоха бронзи – й особливості художньої спадщини пізніших культур (скіфської, черняхівської, пеньківської) не дають можливості стверджувати існування безперервного розвитку іконографії антропоморфних зображень від Трипільля через всі архаїчні культури до сьогодення. Доведено незмінно-стійку присутність ідеї “жінки-богині”, яка поширилася на землях України з III тис. до н. е. і продовжує впливати на народну орнаментику протягом усього історичного часу до сьогодення.

3. Виявлено зміни в іконографії та стилістиці антропоморфних мотивів XIX – XX ст.: від поодиноких умовно-достовірних зображень до реалістичних фігур сюжетних сцен. Формування змін триває на тлі історичних, соціально-економічних і культурних факторів.

4. Окреслено загальний механізм, що спричинив зрушення в характері антропоморфних зображень протягом XIX – XX ст. Варіювання мотивів (структурні, внутрішні) протягом усієї історії їх існування на землях України нерозривно пов'язані з процесом їх поширення. Існування мотивів зумовлено традиціями та новаціями, які за допомогою варіативності формують різновиди мотивів.

5. Охарактеризовано традиційні та інноваційні мотиви. Традиційні (“богиня”, “богиня з прибогами”) завдяки існуванню ідеї жіночого божества протягом тисячоліть то активізувалися, то зникали з орнаментики, а наприкінці XX ст. відродилися в нових історичних умовах. Інноваційними стали умовно-достовірні фігури як відображення зміни світоглядної системи. Вони поширилися на площинних поверхнях кахель, мисок і штофів у XVIII ст. й були підпорядковані, як і архаїчні мотиви, одному принципу – домінуванню декору над сюжетом.

У XX ст. із втручанням художника-професіонала в творчість народного майстра, поступовою переорієнтацією на міську культуру, система орнаментики відокремлюється від її конструктивної основи, сюжет починає домінувати над декором. Відбувся перехід від декоративних трактувань фігури людини у площину реального за допомогою засобів професійного мистецтва. У другій пол. XX ст. перехід ішов у зворотному напрямку – від реального до декоративного з появою нових семантичних інтерпретацій.

6. Відзначено нерівномірність розповсюдження антропоморфних зображень як у етнографічних регіонах, так і в окремих видах декоративно-прикладного мистецтва.

Найбільшу групу в народній орнаментики України складають умовно-достовірні зображення вишиваних рушників Поділля та Подніпров'я, подільських витинанок. Первинні антропоморфні мотиви присутні в меншій кількості, але поширені в різних видах народного мистецтва (вишивці, ткацтві, деревообробництві, писанкарстві, ковальстві). Зображення концентруються на Поліссі, Поділлі, Карпатах, поодинокі зразки – на Полтавщині, Подніпров'ї. Це мотив “на козака” в ткацтві Житомирщини, “берегиня” на писанках Східного Полісся, фігури на рушниках Чернігівщини та Полтавщини, надвіконня Подніпров'я, карпатські “ложкарники”.

7. Аналіз зображень у східноєвропейському контексті дозволив акцентувати універсальні й унікальні особливості антропоморфних мотивів орнаментики народного мистецтва України. Формування ментальних засад, пов'язаних із культом жіночого божества, було характерним для всього європейського ритуального простору. Верхнє Подністров'я та Попруття, Дніпровське Правобережжя України були складовими загальноєвропейського контексту формування культур неоліту – енеоліту, в яких закладені витоки

антропоморфних мотивів. Унікальні особливості антропоморфної орнаментики України пов'язані в з іконографією окремих мотивів, зокрема фігур “волосинь” на вишитих рушниках Рівненщини. Аналогій цьому зображенню за межами України не встановлено. Мотив “на козака”, не зважаючи на окреслені гіпотетичні зв'язки з орнаментикою малоазійського килимарства, теж є унікальним.

8. Сформована типологія виявила існування між групами антропоморфних мотивів певних еволюційних взаємовідносин. Аналіз типів композиції виявив збереження архаїчних уявлень в орнаментіці, адже трьохскладових композицій з жіночими постатями залишилося небагато. Широке розповсюдження фризової композиції з фігурами людини в орнаментіці другої пол. XIX – XX ст. та її незначне використання в попередні часи дозволяє припустити достатньо пізню появу цієї композиції в національному декорі. Визначення трьох типів композиції (дзеркальна, стрічкова, обертова) при формуванні типологічного ряду дозволило виявити варіативність антропоморфних мотивів і позначити серед них прототипи і стереотипи.

Світоглядно-релігійні зміни, запровадження християнства, дали змогу розглядати еволюцію антропоморфної композиції з позиції порівняння текстів: переходу від абстрактного мислення до конкретного. Світоглядна система архаїчних суспільств базувалася на розумінні загальних процесів буття, його циклічності, що відобразилося в існуванні фронтальних, лаконічних композицій стародавнього походження. Новий і новітній час приніс розуміння лінійної хронології, початку та кінця, що відбилось і в орнаментіці. В сюжетних сценах очевидне прагнення реалістичного, конкретного відтворення дійсності, що і поширилось у більшості видів народного мистецтва.

9. Виявлено та частково проаналізовано малодосліджені питання. Поглиблено й узагальнено існування антропоморфних мотивів у художній обробці дерева; проаналізовано місце мотивів у комплексі народного вбрання; поставлено питання про дослідження антропоморфних мотивів у ковальстві.

10. З'ясувалося, що в антропоморфних мотивах середини XIX – XX ст. відбилися істотні зміни селянського світогляду. Соціально-економічні зрушення, занепад патріархального побуту сприяли втраті релігійно-міфологічної складової мотивів. Поєднання з образами казкового фольклору, новими побутовими звичаями, господарськими, сімейними святами й обрядами призвело до переваги поетичного змісту над магічним.

11. Перспективи подальшого вивчення полягають у залученні матеріалу Західної Європи, Середнього та Далекого Сходу для виявлення особливостей існування антропоморфних мотивів у декоративному мистецтві євразійського континенту.

СПИСОК ОСНОВНИХ ПУБЛІКАЦІЙ

1. Коновалова О. В. Проблема методики дослідження української народної орнаментики / О. В. Коновалова // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції “Українська культура в контексті сучасних наукових досліджень та практичних реалій”, 21–22 груд. 2006 р. Ч. 1 / Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв. – К., 2006. – С. 198–203.
2. Коновалова О. В. Українська народна орнаментика як культурний код нації: проблема методів дослідження антропоморфних зображень / О. В. Коновалова // Українське мистецтвознавство : матеріали, дослідження, рецензії : зб. наук. праць / НАНУ, ІМФЕ ім. М. Рильського ; голов. ред. Г. Скрипник. – К., 2007. – Вип. 7. – С. 64–70.
3. Коновалова О. В. Антропоморфні мотиви в традиційному мистецтві України від давнини до сучасності / О. В. Коновалова // Українське мистецтвознавство : матеріали, дослідження, рецензії : зб. наук. праць / НАНУ, ІМФЕ ім. М. Рильського ; голов. ред. Г. Скрипник. – К., 2008. – Вип. 8. – С. 165–170.
4. Коновалова О. В. Антропоморфні мотиви в народній орнаментіці Поділля: питання іконографії та символіки / О. В. Коновалова // Українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку : зб. наук. праць. Наук. зап. Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне : РДГУ, 2008. – Вип. 14. – С. 177–183.
5. Коновалова О. В. Місце антропоморфних мотивів української народної орнаментики в знаковій системі національного графічного дизайну / О. В. Коновалова // Мистецька освіта : зміст, технології, менеджмент : зб. наук. праць / Ін-т педагогіки АПН України, Нац. акад. образотв. мистец. та архіт., Мистец. ін-т художнього моделювання та дизайну. – К. : Тонар, 2008. – Вип. 3. – С. 90–99.
6. Коновалова О. В. Особливості регіональної локалізації антропоморфних зображень української народної орнаментики в ХІХ – першій половині ХХ ст. / О. В. Коновалова // Наук. часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія № 6. Історичні науки : зб. наук. праць. – К., 2008. – Вип. 6. – С. 290–298.
7. Коновалова О. В. Особливості формування іконографії антропоморфних мотивів української народної орнаментики в ХІХ ст. / О. В. Коновалова // Мистецька освіта : зміст, технології, менеджмент : зб. наук. праць / Ін-т педагогіки АПНУ, Нац. акад. образотв. мистец. та архіт., Мистец. ін-т художнього моделювання та дизайну. – К. : Тонар, 2009. – Вип. 4. – С. 75–89.
8. Коновалова О. В. Найдавніші зображення людини в декоративному мистецтві / О. В. Коновалова // Арт клас. – Львів, 2007. – № 1–2. – С. 149.
9. Коновалова О. В. Антропоморфні зображення в народній орнаментіці України ХІХ–ХХ ст.: питання українсько-білоруських зв'язків /

О. В. Коновалова // Фальклорная спадчына Р. Шырмы і Г. Цітовіча: вопыт збіральніцкай, навуковай і папулярызатарскай дзейнасці ў кантэксце праблем адраджэння традыцыйнай культуры вескі : матэрыялы IV Міжнар. навук. канф. (Мінск, 29–30 лістап. 2007 г.) / Бел. Дзярж. ун-т ; редкал. І. С. Роўда [і інш.]. – Мінск : Паркус плюс, 2008. – С. 59–62.

Анотацыя

Коновалова О. В. Антропоморфні мотивы украінскай народнай орнаментыкі XIX – XX століць (іконографія, сімвалічны кантэкст, художні асаблівості). – Рукопіс.

Дысертацыя на здобуття навуковага ступеня кандыдата мастацтвазнаўства за спецыяльнасцю 17.00.06 – дэкаратывнае і прыкладнае мастацтва. – Прикарпатський нацыянальний універсітэт імені Васіля Стефаніка. – Івано-Франківськ, 2010.

У дысертацыі, адпаведна да меты та завданняў даследавання, зібрана, сістэматызавана та праведзена навуковы аналіз антропоморфных мотиваў народнай орнаментыкі XIX – XX століць як сваярыднага з'явішча украінскага дэкаратывна-прыкладнага мастацтва. Встанавлена історычныя этапы генезысу й развітку, уточнена тэрміналогія. Прааналізавана іконографія, з'ясована відображэння ў сімваліцы мотиваў істотных змяненняў сялянскага сусветнага погляду. Розкрыта засабы художняй выразнасці мотиваў та выявілена шыроку разнаманітнасць сілуэтных, колорыстычных та фактурных рашэнняў. Сфармавана тыпалогія, якая враховуе іконографічныя та стылістычныя асаблівості зображэнняў. Вызначана ўніверсальныя й унікальныя асаблівості антропоморфных мотиваў украінскай народнай орнаментыкі ў східнаеўрапейскім кантэксце.

Ключовыя словы: антропоморфні мотивы, орнаментыка, дэкаратывна-прыкладнае мастацтва, іконографія, тыпалогія, сімваліка, засабы художняй выразнасці.

Аннотация

Коновалова О. В. Антропоморфные мотивы украинской народной орнаментыки XIX – XX веков (иконография, символический контекст, художественные особенности). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.06 – декоративное и прикладное искусство. – Прикарпатский национальный университет имени Васіля Стефаніка. – Івано-Франковск, 2010.

В диссертации, в соответствии с целью и задачами исследования собраны, систематизированы и проанализированы антропоморфные мотивы народной орнаментыки XIX – XX веков как самобытное явление украинского декоратывно-прикладнага искусства. Установлены генезис и этапы развітця

мотивов. Определено время их появления в орнаментике, обусловленное развитием гончарного ремесла и культа плодородия периода Триполье-Кукутени. Выявлено, что особенности художественного наследия последующих культур (скифской, черняховской, пеньковской) не позволяют говорить о непрерывном развитии иконографии антропоморфных мотивов от неолита – энеолита до современности. Установлено влияние идеи женского божества на развитие национальной орнаментики. Анализ понятийного аппарата позволил уточнить термин “антропоморфность”, в основе которого заложен принцип подобия человеческой фигуре.

В результате анализа иконографии мотивов выявлена неравномерность их распространения как в историко-этнографических регионах Украины, так и в отдельных видах декоративно-прикладного искусства. Изображения концентрируются в ткачестве, вышивке, писанках Полесья и Подолья; в деревянной резьбе Карпат; единичные образцы встречаются на рушниках Полтавщины и Поднепровья. Анализ изображений в восточноевропейском контексте позволил акцентировать универсальные и уникальные особенности антропоморфных мотивов орнаментики народного искусства Украины. Культ женского божества был характерный для всего европейского ритуального пространства: верхнее Поднестровье и Попрутье, Днепровское Правобережье Украины составляли общеевропейский контекст формирования культур неолита – энеолита. Уникальные особенности связаны с иконографией мотивов “на козака” и “волосыни” в орнаментике ткачества и вышивки Полесья.

Проанализированы средства художественной выразительности и выявлено широкое разнообразие силуэтных, колористических и фактурных решений. Выделено три уровня типологии антропоморфных мотивов: типы композиционных схем, мера абстракции мотивов, разделение на мужские, женские, обобщенные фигуры без половых признаков. Анализ эволюции антропоморфной композиции на фоне мировоззренчески-религиозных изменений позволил увидеть переход от абстрактного мышления к конкретному. Цикличность, повторяемость в понимании времени архаическими культурами отразились в существовании фронтальных лаконичных композиций. В то время как новая история принесла понимание линейной хронологии, что проявилось в сюжетных сценах.

Выявлено отражение в антропоморфных мотивах середины XIX – XX веков существенных изменений крестьянского мировоззрения. Социально-экономические сдвиги, упадок патриархального быта способствовали потере религиозно-мифологической составляющей. Слияние с образами сказочного фольклора, новыми обычаями и обрядами, привело к преобладанию поэтического содержания над магическим.

Ключевые слова: антропоморфные мотивы, орнаментика, декоративно-прикладное искусство, иконография, типология, символика, средства художественной выразительности.

Annotation

Konovalova O.V. Anthropomorphic motifs of Ukrainian folk ornamentation of XIX - XX centuries (iconography, symbolic context, artistic peculiarities). - Manuscript.

Thesis for a degree of [Ph.D. in History of Arts](#) under the specialty 17.00.06 – decorative and applied arts. – Carpathian Vasyl Stefanyk National University. – Ivano-Frankivsk, 2010.

According to the goals and objectives of the study, anthropomorphic motifs of folk ornamentation of XIX – XX centuries as a peculiar phenomenon of Ukrainian decorative art have been collected, systematized and scientifically analyzed in the thesis. Historical stages of genesis and development have been established, the terminology has been specified. Iconography has been analyzed. The reflection of motifs of significant changes in peasant outlook in the symbolism has been found out. The means of artistic expression of motifs have been revealed and a wide variety of silhouette, colorful and textured decisions has been defined. Universal and unique features of anthropomorphic motifs of Ukrainian folk ornaments in the Eastern European context have been determined.

Keywords: anthropomorphic motifs, ornamentation, decorative and applied arts, iconography, typology, symbolism, means of artistic expression.

Підписано до друку 02.09.2010 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура “Times New Roman”.
Вид. арк. 0,9. Зам. № 83. Тираж 100 прим. Друк на ризографі.

Видавництво Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
76025, м. Івано-Франківськ,
вул. С. Бандери, 1, тел.: 71-56-22
E-mail: vdccit@pu.if.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №2718 від 12.12.2006.